

TERUG NAAR HILDEGARD

‘Zoals in alle gemeenten der heiligen, moeten de vrouwen in uw bijeenkomsten zwijgen. Het is hun niet toegestaan het woord te nemen; zij moeten ondergeschikt blijven, zoals trouwens de wet het voorschrijft. Willen zij iets uitgelegd hebben, dan moeten zij het thuis aan hun man vragen; het past nu eenmaal niet voor een vrouw in de gemeente het woord te voeren.’

1 Korintiërs 14:33-35, katholieke Bijbel, Willibrordvertaling

‘Durf te verklaren wie je bent. Het is niet ver van de oevers van het zwijgen naar de grenzen van het spreken. De weg is niet lang, maar wel diep. Je moet het pad niet slechts belopen; je moet bereid zijn te springen.’

‘We kunnen niet leven in een wereld die ons wordt uitgelegd en voorgeschreven door anderen. Een uitgelegde wereld biedt geen hoop. Neem, hoe angstwekkend het ook is, je eigen luisteren weer terug, gebruik je eigen stem, zie je eigen licht.’

Hildegard von Bingen (1098-1179)

Klooster Birsim, oktober 1152

Richardis schrok wakker van een raspand geluid uit haar eigen mond. Ze schoot overeind en wilde een diepe ademteug nemen, maar de lucht leek nauwelijks door haar keel te passen. Ze slingerde haar benen over de rand van de strozak, rukte de linnen muts van haar hoofd en trok het plakkende slaaphemd los van haar lichaam. Ze hield zich aan de leuning van een stoel vast, happend naar adem.

Haar keel kneep verder dicht. Een zware hartslag bonkte door haar hele lichaam.

Al weken was ze vermoeid, lusteloos en misselijk. De prioress had haar naar de *infirmierie* gestuurd, bestaande uit twee vertrekken. In de andere kamer lagen drie oude nonnen die te zwak waren om hun dagelijkse taken te vervullen. Zij had er een voor zichzelf.

Ze kreeg strikte bedrust opgelegd. Elke dag kreeg ze voedzame maaltijden en versterkende kruidendrankjes, maar het meeste voedsel weigerde ze. Sinds gisteren kreeg ze alleen nog de brouwsels. Of misschien al langer – dag en nacht liepen in elkaar over.

Het lukte haar uit het bed op te staan en wankelend een paar stappen te zetten. Daarna klapte ze dubbel. Haar tong, lippen en neus prikkelden onophoudelijk, haar keel voelde verdoofd aan. Tussen twee piepende ademteugen door riep ze om hulp.

De *infirmarius* die haar de afgelopen tijd had verzorgd, verscheen in de deuropening.

Helse pijnscheuten dwongen haar op handen en knieën. Er liep iets lauwwarms langs haar benen.

‘Kun je tegen me praten?’ bracht Richardis uit. Alles om haar heen begon wazig te worden. Ze moest zich concentreren op een stem.

De zuster begon te praten. Richardis zag haar mond bewegen, maar begreep niet wat ze zei. Die vrouw stond daar maar, met haar handen op haar buik en een blik van ontzetting. Ze waar-schuwde de andere zusters niet, kwam niet dichterbij.

Waarom deed ze niets?

Richardis ging op de grond liggen, langzaam, als een oude vrouw die ermee in het reine is gekomen te sterven. De koele, houten vloer drukte tegen haar wang. Het bood een merkwaardig gevoel van troost.

In golven werd haar bewustzijn in een donker vacuüm gezogen, waarin er niets meer te horen viel, niets meer te zien, niets meer te voelen. Er was geen pijn en benauwdheid meer, alleen nog gevoelloosheid. Haar lichaam werd steeds onbetekenender en holler. Het leek te worden leeggedrukt.

Iets maakte zich los en steeg op, als een donsveertje dat op de wind naar boven zweeft. Ze voelde zich gewichtloos. Op een afstandje tekende een bundel oogverblindend licht zich af.

Er stapte een bijna doorzichtige gestalte uit die zoveel liefde en geruststelling uitstraalde dat alle vragen, alle zorgen, haar verlieten. Ze was bereid om zich, deeltje voor deeltje, te laten opnemen in dat licht.

Iets keek naar beneden en zag het lichaam van een jonge vrouw liggen. Smalle rug. Losse haren, uitgespreid over de vloer.

‘Ik heb van haar gehouden,’ hoorde ze zichzelf geluidloos tegen de lichtende gestalte zeggen, die ze de lichtbundel in volgde, ‘maar het werd mijn dood.’

I

Amsterdam, 1978

De timing van mijn moeder is altijd bijzonder trefzeker geweest. Op schoolfeestjes kwam ze me precies halen als een jongen van een klas boven me op het punt stond me ten dans te vragen. Net als ik de radio aanzette voor een programma dat de Verlosser niet goed zou keuren, kwam ze mijn slaapkamer binnen. Als ik juist even mijn nagels zat te bestuderen tijdens het opzeggen van het avondgebed, opende ze één oog.

Nu komt ze met de bruine Volvo aanrijden vlak voordat ik op mijn fiets wil stappen om naar de faculteit te gaan. Mijn eerste impuls is hard wegfietsen, maar in plaats daarvan haal ik het sleutelkje weer uit het ringslot en wacht tot ze de auto heeft geparkeerd. Ik slof ernaartoe, beide duimen achter de riemen van mijn rugzak geklemd.

‘Goeie hemel, wat een rit,’ begint ze haar gebruikelijke klaagzang over de stad in rijden, maar ze onderbreekt zichzelf met een wantrouwend: ‘Wilde je weggaan? Ik had toch geschreven dat ik langskwam?’

‘Nee, ik kwam net thuis,’ lieg ik.

Haar samengeknepen ogen ontspannen.

Ik open de voordeur en ga haar voor, de vier steile trappen op naar mijn zolderetage. Het is een grote open zolder, je kijkt op sommige plekken recht tegen de kale balken en dakpannen aan. Tussen de muur en het raamkozijn zitten kieren waar ik

oude kranten in stopte, tot een vriend er met spijkers latjes tegenaan timmerde, zodat de ramen nu alleen nog maar op een kier opengaan. Een klein kacheltje kan de hoge ruimte niet echt verwarmen, maar nu is het mei en zal de kou voorlopig geen probleem zijn, eerder de bloedhitte van de zon die recht op het dak schijnt.

Nadat ze de vierde trap heeft bestegen, hijgt mijn moeder nadrukkelijk uit, haar handen in haar zij.

‘Wat benauwd is het hier, Elisabeth!’ roept ze uit.

Mijn ouders zijn de enigen die me bij mijn volle naam noemen, die God is mijn eed betekent. Voor de rest ben ik Lies.

‘Hoe een mens toch zo kan leven,’ verzucht ze, maar ik geef geen sjoerge.

Ze laat het erbij, kennelijk vastbesloten om het gezellig te houden. ‘Ik heb Kattukse knips meegenomen,’ zegt ze dan. Ze haalt een papieren zakje uit haar tas en steekt het triomfantelijk omhoog. Ik dacht als meisje dat dit een typisch Katwijkse koekje was, maar in Amsterdam ontdekte ik dat ze overal te koop zijn en Jan Hagel worden genoemd. Mijn moeder wil daar niets van weten en houdt vol dat dat andere koekjes zijn.

‘Lekker,’ zeg ik gewillig.

Ik drapeer een filter in het koffiezetapparaat en vul de kan en daarna het waterreservoir met water. Vijf streepjes, drie afgestreken schepjes. Mijn moeder goede koffie voorzetten is op een of andere manier een proeve van mijn zelfstandigheid geworden.

Inmiddels woon ik vier jaar op mezelf en wil ik blijkbaar nog steeds bewijzen dat ik dat kan. Of liever gezegd: ik heb iets te bewijzen, wil ik het verzoek niet uitlokken om gewoon weer naar huis te komen, in ieder geval meteen na mijn afstuderen en misschien wel nu al. Ik hoef toch alleen nog mijn scriptie te schrijven om een bul te halen, en dat kan net zo goed op mijn

oude kamertje, zonder lekkages en tocht en met warme maaltijd tussen de middag.

Met vlakke hand veegt ze wat kruimels van de bordeauxrode fluwelen bank, die ik voor een geeltje kon overnemen van een overbuurvrouw, voor ze zich erop laat zakken.

‘Schiet het al op?’ vraagt ze. Haar toon is opgetogen. Ze bedoelt het goed, dat kan ik zien.

Al twee maanden werk ik aan mijn scriptie, maar strikt genomen ben ik nog niet begonnen. Wel spendeer ik elke dag uren in de universiteitsbibliotheek, zoekend in boekenkasten. Ik heb nog steeds geen onderwerp. Tot nu toe overwoog ik de relatie tussen tekst en illustraties in werken uit de late middeleeuwen. Daarna dacht ik aan een studie naar de eerste niet-theologische gedichten in de Nederlanden. Vervolgens wilde ik genre-analytisch onderzoek naar prologen in historische romans doen. Elke keer was ik opgehouden nog voor ik een scriptiebegeleider ervan op de hoogte had gebracht.

‘Wel aardig,’ zeg ik.

‘Goed op streek?’

‘Het meeste werk is vooronderzoek, nog voordat je echt gaat schrijven. Goed je onderzoeksdoel bepalen, specificeren, afbakenen.’

Ze knikt begrijpend, of in elk geval alsof ze het graag wil begrijpen.

‘Je vader vroeg laatst naar welke kerk je gaat,’ zegt ze voorzichtig.

Ik zucht hoorbaar.

‘Dan kan ik hem dat zeggen en is hij weer gerustgesteld,’ zegt ze op verzoenende toon. ‘Hij wil alleen maar het beste voor je, dat weet je. En hij maakt zich zorgen om je.’

‘Om mijn zielenheil zeker?’

‘Je hebt veel aan je vader te danken wat dat betreft, daarover zou ik geen grapjes maken.’

Mijn vader is een devoot man en daarmee is mijn plek in het paradijs al een stuk voor de hand liggender, bedoelt ze te zeggen. Volgens mijn vader gaan heidenen en niet-praktiserende gelovigen na hun dood sowieso naar de hel, daaraan gaat God Zijn genade niet verspillen. Ook rooms-katholieken zoals wij moeten soms eerst een tijdje als boetedoening in het vagevuur branden voor we naar de hemel gaan.

‘Misschien bid je en lees je Bijbelteksten?’ probeert ze.

‘Vertel hem dat maar.’

Met een mengeling van opluchting en ergernis fiets ik alsnog de straat uit. Ergens ben ik blij om mijn moeder af en toe te zien en tegelijkertijd stoort het me dat ze, ook al komt ze alleen, mijn vader met zich meeneemt. Nog voor ze over hem begint – en dat duurt nooit lang – lijkt hij al naast haar op de bank te zitten, met zijn oordelen, bezwaren en voorwaarden die de kussens diep doen doorzakken.

Hij zal nu weer een tijdje vooraan in mijn hoofd zitten. Zijn kritische oog lijkt op me te rusten als ik niet bid voor ik ga slapen of eten. Als ik in een café biertjes drink met mijn vrienden. En zeker als ik daarna een jongen mee naar huis neem – wat trouwens maar twee keer is voorgekomen en nogal tegenviel.

Het is ondenkbaar dat mijn vader naar Amsterdam komt, een stad waarbij het volgens hem een kwestie van tijd is voor God het, net als Sodom en Gomorra, met vuur en zwavel van de aardbodem wegvaagt. Zolang ik hier woon, ben ik thuis niet welkom. Maar ik mag terugkomen, verzekert mijn moeder me vaak. Hij is bereid tot vergeving, zodra ik mijn huur opzeg en weer in Katwijk kom wonen. Ze zegt dat altijd opgetogen, alsof

daaruit blijkt dat mijn vader de kwaadste niet is.

Tot het zover is brengt mijn moeder mij bezoeken, die hij alleen tolereert omdat ze daarna verslag uitbrengt over hoe ik woon, wat ik draag, waar ik me mee bezighoud. Haar verslag zal bijzonder mild zijn. Ik zal in het best mogelijke daglicht worden gesteld, een kunst waarin ze uitblinkt. Mijn hele jeugd zag ik haar ijverig bezig met het gladstrijken van elke kreukel die mijn broer en ik veroorzaakten. Ze maakte onze misstappen kleiner en neutraliseerde ze om de schade te beperken en het ergste af te wenden: straf in de vorm van een paar tikken of zonder eten naar bed. Zij was de enige die mijn vader gunstig kon stemmen wanneer hij op het punt stond een tuchtiging uit te voeren.

Bij een druk kruispunt steek ik over naar de Vijzelgracht. Mijn fiets rammelt zo dat ik bij elke hobbel bang ben dat hij uit elkaar zal vallen. De eerste keer dat ik door de stad fietste, stond het zweet op mijn rug. Alles ging zo snel. Ik kon niet anders dan mee in het razende tempo, ingeklemd tussen fietsers die vloeiend links en rechts om scheldende automobilisten, bromfietsen en lukraak geparkeerde auto's heen slingerden en elkaar weer vonden, als een vlucht vogels om een kerktoeren. In Katwijk reed er hoogstens af en toe een auto langs, alleen op de boulevard was het wat drukker.

Terwijl de meeste mensen in de jaren zestig het geloof van zich afschudden of probeerden het lichter te belijden, ging mijn vader juist de andere kant op. Hij ergerde zich aan wereldse dingen die de Kerk binnenslopen: de Nieuwe Vertaling van de Bijbel, kortere diensten, vrouwen die zonder hoed naar de kerk gingen. Thuis moest dat gecompenseerd. Alles was een geloofshandeling: tafelmanieren, netjes gekleed gaan, niet klagen maar dragen.

Ik heb mijn moeder nooit bang voor mijn vader gezien. Ze was op een soepele, vanzelfsprekende manier onderdanig, alsof

het in de natuurlijke orde der dingen lag dat hij bepaalde, prees en bestrafte, en zij zijn lijn volgde. Hij is geen makkelijke man, heeft ze een keer toegegeven, maar zelfs toen klonk er een zweem ontzag in door.

Hij is haar redding – straks aan de hemelpoort, maar ook in het aardse leven zelf. Hij gaat haar vooruit op de weg naar de Heer, maar is ook haar schild en beschutting tegen de buitenwereld. Geldzaken, instanties, stemformulieren, aankopen; de meest eenvoudige keuzes en standpunten laat ze aan hem over. De wereld, met al haar procedures, praktische besognes en oplichters, boezemt haar angst in en ze trekt zich eruit terug, het huis in, het huwelijk in, de keuken in.

Via de Prinsengracht en de Leidsestraat bereik ik het Koningsplein, waar ik mijn fiets voor het lelijkste gebouw van de stad zet: de universiteitsbibliotheek. Nog maar halverwege de jaren zestig gebouwd en nu al zijn de enorme witte, gladde stenen van de gevel grijs en grauw geworden.

De studiezaal in de bibliotheek is halfvol. Hier en daar groet ik een studiegenoot met een knikje; absolute stilte is verplicht. Bij een van de hoge ramen zie ik Jasper zitten, met kromme rug over een boek gebogen en lange, bruine pieken haar voor zijn ogen. Ik schuif tegenover hem aan tafel en wacht tot hij opkijkt en ik hem met een grijns kan begroeten. Dat duurt me al snel te lang, dus ik schop hem onder de tafel tegen zijn schenen.

‘Wel godv...’ Zodra hij ziet dat ik het ben, stopt hij en grijnst hij breed terug.

Jasper vloekt graag, vaak en luid, een van de redenen dat ik hem zo mag.

Met een luide plof werp ik mijn rugzak op het tafelblad en begin mijn papieren en pennen eruit te halen. Ik weet al wat ik